

Veerkracht Versterken van Vluchtelingenkinderen
De Nidosmethodiek voor interculturele jeugdbescherming

Marjan Schippers, Frans Bastiaens, Tin Verstegen

VEERKRACHT VERSTERKEN VAN VLUCHTELINGENKINDEREN

De Nidosmethodiek voor interculturele jeugdbescherming

Colofon

Veerkracht Versterken van Vluchtelingenkinderen
De Nidosmethodiek voor interculturele jeugdbescherming

©Nidos 2019, 2020

Auteurs: Marjan Schippers, Frans Bastiaens en Tin Verstegen

Eindredactie: Miriam Kerver en Iris Kleynen

Vormgeving: Gerard van der Krogt, Utrecht
BE-Interactive, Tilburg
4Foot8 design studio, Maastricht

ISBN: 9789082703429

NIDOS
jeugdbescherming voor vluchtelingen

www.nidos.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
Inleiding	11
1 Jeugdbescherming in historisch perspectief en een doorkijkje naar de nieuwe methodiek	15
1.1 Het unieke van jeugdbescherming voor vluchtelingen	15
1.2 Methodiekontwikkeling	17
1.3 De essentie van de Veerkracht Versterkende methodiek	19
2 De bescherming en begeleiding van vluchtelingenkinderen	23
2.1 Pijler 1: cultuursensitief begeleiden	24
2.1.1 Interculturele vaardigheden	24
Interculturele communicatie met vluchtelingen	27
2.1.2 Belangrijke culturele verschillen	29
Gezondheidsbeleving in een intercultureel perspectief	30
Opvoeden in een intercultureel perspectief	33
Communicatie in een intercultureel perspectief	35
2.1.3 De belangrijkste voorwaarden voor een cultuursensitieve attitude in de begeleiding van vluchtelingenkinderen	36
2.2 Pijler 2: bescherming bieden	37
2.2.1 Veiligheidsrisico's voor vluchtelingenkinderen	38
Veiligheidsrisico 1: seksualiteit	38
Veiligheidsrisico 2: tienerouderschap	40
Veiligheidsrisico 3: uitbuiting	41
Veiligheidsrisico 4: westerse verleidingen	42
Veiligheidsrisico 5: ronseling en radicalisering	43
2.2.2 Bescherming bieden: onveiligheid in de opvoeding	44
2.2.3 Bescherming bieden: het belang van het kind beschermen	46
2.3 Pijler 3: bevorderen van veerkracht en autonomie	47
2.3.1 Veerkracht	47
Agency als onderdeel van veerkracht	49
Autonomie als onderdeel van agency	50
2.3.2 Risico- en veerkrachtversterkende factoren bij vluchtelingen	52
2.3.3 Veerkrachtgericht begeleiden	54
Bevorderen van de ontwikkeling en veerkracht van een vluchtelingenkind	57
Veerkracht bevorderen van vluchtelingengezinnen	57

Een overzicht van veerkrachtbronnen van vluchtelingkinderen en -gezinnen	60
2.3.4 Een analysemodel voor veerkracht	60
3 Methodisch begeleiden aan de hand van het 4-stappenanalysemodel.	63
3.1 Fasegericht werken in de begeleiding	67
Drie fases in de begeleiding	67
De verkenningsfase	68
De ontwikkelfase	70
Zelfredzaamheidsfase	71
3.2 De 4 stappen van het analysemodel	74
Stap 0. Is het kind nú veilig?	74
Contact en veiligheid in de verschillende begeleidingsfases	75
Activiteiten van de jeugdbeschermer	75
Stap 1. De belangrijke mensen in het leven van het kind in kaart brengen	76
Activiteiten van de jeugdbeschermer	78
Stap 2. De situatie en ontwikkeling van het kind in beeld brengen	79
Verzamelen van feiten in de verschillende fases van begeleiding	81
Activiteiten van de jeugdbeschermer	81
Stap 3. Wegen: betekenis geven aan de verzamelde informatie	87
Activiteiten van de jeugdbeschermer	90
Stap 4. Wat minimaal bereikt moet worden	91
Activiteiten van de jeugdbeschermer	93
4 Begeleidingsthema's specifiek voor vluchtelingkinderen	95
4.1 De begeleidingsbehoefte van vluchtelingkinderen in de verkenningsfase	96
Basisbehoeften in de beginperiode in Nederland	97
Steun en begeleiding in de verkenningsfase	97
Rust en veiligheid bieden in de verkenningsfase is essentieel	100
Het belang van eten in het begin, maar ook daarna	102
De zekerheid en stabiliteit die (continuïteit in) woonruimte kan bieden	104
Echt contact van de begeleiders met het kind en zijn familie zijn essentieel	105
4.2 Samenwerken met familie versterkt de begeleiding	108
Verwachtingen van de familie over wat het kind kan bereiken	108
Cross-border networking, een manier om contact te maken met het familienetwerk	109
Meervoudige partijdigheid: oog hebben voor iedereen binnen het familiesysteem	113

De brugfunctie van de jeugdbeschermer bij onbegrip door cultuurverschillen	114
Samenwerken met de familie bij gezinshereniging	115
4.3 Begeleiding van (kinderen in) gezinnen	117
4.4 Gezondheid van vluchtelingenkinderen	121
Stress van vluchtelingen	122
Psychotrauma	124
Posttraumatische stressstoornis (PTSS)	126
Depressie	126
Rouw	126
Diagnostiek bij vluchtelingen	127
Hulp bij psychische problemen	128
Behandel mogelijkheden van posttraumatische stressstoornis bij vluchtelingen	129
4.5 De ontwikkeling van vluchtelingenkinderen	131
De ontwikkeling van gehechtheidsrelaties	131
Schoolontwikkeling	134
Cognitieve ontwikkeling	136
Gedrag bezien vanuit een intercultureel en traumageïnformeerd perspectief	138
Identiteitsontwikkeling van amv's	143
Zelfredzaam, op eigen kracht verder	146
4.6 Begeleiding bij Integratie, bij terugkeer en bij het perspectief van onrechtmatig verblijf	147
4.6.1 Vluchtelingenkinderen met een verblijfsstatus	147
Acculturatiestrategieën	147
Begeleiding bij integratie	149
4.6.2 Vluchtelingenkinderen zonder verblijfstatus	150
Invulling geven aan een ongewenst terugkeerperspectief	151
Onrechtmatig verblijf	156
5 Interculturele verdieping	159
5.1 Algemene kennis over belangrijke cultuurverschillen	159
Grootfamiliecultuur	160
Familie-eer	160
Eergerelateerd geweld	162
Bloedwraak	163
Schaamte en schuld	164
Eerlijkheid en waarheid	165
Wantrouwen	166

	Machtsafstand en respect	168
	Tijd	169
	Cultuurverschillen, een overzicht	170
5.2	Opvoeding in intercultureel perspectief	171
	Culturele normen over opvoeding	172
	Opvoeden als vluchtelingengezin	176
	Veranderende ouderrollen	178
	Echtscheiding	179
	De invloed van stress en posttraumatische klachten op emotionele beschikbaarheid	180
	Belangrijke cultuurverschillen in de opvoeding in schema	181
6	Professionele kaders van de jeugdbescherming bij voogdij en ots	183
6.1	Het juridisch kader van voogdij en ondertoezichtstelling	183
6.1.1	Voogdij	184
6.1.2	Ondertoezichtstelling	185
	De weging van het belang van het vluchtelingenkind in het jeugdrecht	187
6.1.3	De werkzaamheden van de jeugdbeschermer	189
	Middelen	194
	Verplaatsen van een kind	194
6.1.4	Informatieplicht	195
6.2	Het kwaliteitskader van het geregistreerde beroep jeugdbeschermer	195
6.2.1	Instrumenten die de kwaliteit waarborgen	195
6.2.2	Verantwoording	197
6.2.3	Samenwerken	197
	Referenties	199

Voorwoord

Jeugdbescherming van vluchtelingenkinderen gaat in de eerste plaats over opgroeien in veiligheid. In aansluiting op onze wettelijke taak als gecertificeerde instelling voor jeugdbescherming maar ook in aansluiting op het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, staat het belang van het individuele kind daarbij voorop. Dat betekent dat bescherming ook gaat over belangenbehartiging, over ontwikkeling, over het toewerken naar zelfredzaamheid en in de erkenning van kinderen als participant in de uitoefening van die wettelijke taak. Kinderen hebben daarmee het recht gehoord te worden, recht op privacy en recht op vrije meningsuiting.

In deze vernieuwde Nidosmethodiek sluiten we op professionele wijze nog beter aan bij de culturele wereld van onze kinderen en gezinnen. Een begeleiding gericht op contact en het bevorderen van veerkracht genereert meer ontwikkelingskansen en draagt daardoor ook bij aan de doelen van de Nederlandse samenleving. Een begeleiding, gericht op perspectief, die vluchtelingenkinderen en -gezinnen ondersteunt om hun eigen leven (weer) ter hand te nemen, in Nederland, in het land van herkomst of elders.

Deze methodiek is gebaseerd op onze gespecialiseerde expertise en jarenlange ervaring in een complexe omgeving. Het is een weerslag van de inhoudelijke ontwikkeling van ons werk, zoals verteld door onze jeugdbeschermers en opgetekend, kritisch benaderd en gevoed vanuit wetenschappelijke inzichten door Marjan Schippers, hoofd van de afdeling Gedragswetenschappers van Nidos. Deze inzichten zijn tevens ingebracht in feedbackbijeenkomsten met wetenschappers, partners in de opvang en andere deskundigen en betrokkenen. Hen allen, en ook scholen, gemeenten en verenigingen wil ik dan ook zeer bedanken voor de constructieve samenwerking en de doorgaande ontwikkeling die we ook van hen vragen om steeds weer het verschil te maken voor dat ene kind.

Graag wil ik de brede vertegenwoordiging van Nidos bedanken voor alle uren meedenken, lezen, uitproberen en feedback geven. Maar ook al die mensen die geheel onbezoldigd 'van buiten' hebben meegelezen en meegedacht, en daarmee hebben bijgedragen aan deze methodiek.

En natuurlijk wil ik Frans Bastiaens, al jarenlang een zeer gewaardeerde samenwerkingspartner van Nidos, bedanken voor de steun die hij in dit proces voor ons is geweest. Zijn kritische blik als betrokken buitenstaander op dat voor ons zo logische verhaal heeft enorm bijgedragen om het ook voor derden een leesbaar en

interessant verhaal te maken. Zijn consistente bijdrage aan het ontwikkelen van de methodische kaders, het hart van het boek, bleken essentieel. Niet te onderschatten is de inbreng van Mirjam van der Velden, beleidsmedewerker van Nidos, geweest om de klus te klaren dat iedereen zich gehoord voelde in de uiteindelijke vorm van de methodiek. Zij heeft de belangen van de kinderen en de jeugdbeschermers gedurende het proces steeds in het oog gehouden.

Bovenal gaat mijn dank uit naar Marjan Schippers, mijn sparringpartner op inhoud in het werk van Nidos, voor het verder ontwikkelen en op papier zetten van de manier waarop de jeugdbescherming voor vluchtelingenkinderen zich heeft ontwikkeld. Zonder haar toewijding, kennis en expertise zou dit niet mogelijk zijn geweest. Inmiddels is haar kennis op het terrein van de begeleiding van vluchtelingenkinderen uniek te noemen in Nederland en Europa.

Ik ben ontzettend trots op dit boek en weet dat het weer bijdraagt aan de Nidos-kenmerkende inspiratie en het plezier in het werken met deze jongeren, die zoveel potentie hebben.

Tin Verstegen
Directeur-bestuurder

Inleiding

Stichting Nidos innoveert voortdurend, op zoek naar de best mogelijke invulling van jeugdbescherming voor vluchtelingenkinderen en, in geval van ondertoezichtstelling, hun gezinnen. Die innovatie vindt plaats in de praktijk. In basisteams waar jeugdbeschermers hun casussen bespreken, in samenspraak met de afdeling gedragswetenschappers die de kennis en expertise van de jeugdbeschermer aanvullen en uitbreiden. Expliciet wordt steeds gekeken naar het belang van dat ene kind met zijn unieke context. Ervaringen en uitkomsten worden aangehouden tegen onderzoek en literatuur maar ook tegen de ervaringen elders in Europa. Daardoor is de begeleidingsmethodiek onder leiding van de gedragswetenschappers in de praktijk geëvolueerd en ontstond de noodzaak deze opnieuw te beschrijven, omwille van een eenduidige en laagdrempelige toepassing binnen Nidos die aansluit bij de wettelijke taak en de eisen van de inspectie.

De twee eerder ontwikkelde methodieken voor respectievelijk voogdij en ondertoezichtstelling (ots) zijn in deze nieuwe methodiek bij elkaar gebracht tot één vanuit het inzicht dat de jeugdbescherming van alleenstaande minderjarige vluchtelingen (amv's) en onder toezicht gestelde kinderen baat hebben bij dezelfde aanpak. Deze methodiek is bedoeld voor kinderen in alle fases van het asielproces en in daarmee samenhangende opvangvormen zoals opvanggezinnen, proces opvanglocaties of kleinschalige wooneenheden.

Dit boek bevat zowel het theoretisch kader van de nieuwe begeleidingsmethodiek als een beschrijving van de methodische stappen in hoofdlijnen. In een (digitale) werkomgeving is deze methodiek concreet uitgewerkt in een analyseschema, waar een taxatie van de ontwikkeling en veiligheid van het kind deel van uitmaakt: een zogenaamd 'praatpapier' met de input van het kind en in geval van ots ook zijn opvoeders en het uiteindelijke plan dat daaruit voortkomt met daarin doelen en afspraken. Ook is er een digitale content met protocollen, richtlijnen en beleid, waar toegang is tot aanvullende (risico)taxatie- en screeningsinstrumenten en tot kennis van inhoudelijke thema's, zoals echtscheidingen van Syrische vluchtelingen of de Eritrese orthodoxe kerk. Het is de ambitie om in de toekomst een app te ontwikkelen waarmee de doelen en afspraken ook direct en op elk moment toegankelijk zijn voor het kind zelf.

Leeswijzer

Dit methodiekboek bestaat uit twee delen. Het eerste deel, hoofdstuk 1 tot en met 3, beschrijft de methode om op gestructureerde wijze te komen tot een plan dat de basis is voor de begeleiding. Het tweede deel, hoofdstuk 4 tot en met 6, bevat kennis die de jeugdbeschermer nodig heeft.

Het eerste hoofdstuk beschrijft een deel van de geschiedenis van Nidos met oog voor de complexiteit van een wisselende doelgroep in aantallen, landen van herkomst en vluchtmotieven in een beweeglijke Nederlandse context. Ook wordt de essentie van de methodiek beschreven. Dit heeft als doel de lezer overzicht en grip te geven op de informatie uit de volgende hoofdstukken.

Hoofdstuk 2 beschrijft het fundament van de methodiek, de drie pijlers waar deze op gebaseerd is: cultuursensitief begeleiden, bescherming bieden en veerkracht en autonomie bevorderen.

Het daaropvolgende hoofdstuk 3 geeft een concrete werkwijze om op basis van dat fundament te komen tot een analyse van de ontwikkeling van het kind dan wel de draagkracht van zijn opvoeders. Die analyse werkt toe naar het individuele plan.

Hoofdstuk 4 beschrijft thema's die specifiek zijn voor vluchtelingenkinderen zoals de behoeften van een kind als het pas in Nederland is, de ontwikkeling van een vluchtelingkind maar ook onderwerpen als (psychische) gezondheid.

Hoofdstuk 5 gaat dieper in op de interculturele kennis die nodig is om het kind te begrijpen, om contact te kunnen maken en met de begeleiding zo goed mogelijk bij hem aan te kunnen sluiten.

Dan is er nog een laatste hoofdstuk. Alhoewel het achteraan staat zijn de professionele kaders voor voogdij en ots toch zeer belangrijk. Hoofdstuk 6 beschrijft de wettelijke opdracht en de (kwaliteits)eisen die aan de uitvoering van jeugdbescherming worden gesteld. Verantwoording hoort daarbij.

In de verschillende hoofdstukken staan korte richtlijnen voor jeugdbeschermers in groene kaders. Specifieke richtlijnen voor ondertoezichtstellingen zijn apart weergegeven in grijze kaders.

Kennis en inzichten in dit boek zijn gebaseerd op decennialange ervaring van Nidos, vaak onderbouwd door wetenschappelijk onderzoek. Voor de leesbaarheid wordt niet steeds verwezen naar de ervaring van Nidos, maar uiteraard wel naar literatuur.

JEUGDBESCHERMING IN HISTORISCH PERSPECTIEF EN EEN DOORKIJKJE NAAR DE NIEUWE METHODIEK

Nidos is een landelijk gespecialiseerde instelling voor jeugdbescherming aan vluchtelingen. Dankzij decennialange ervaring hebben we steeds meer kennis van en inzicht in de vaardigheden en methode van werken die nodig zijn om deze kinderen goed te begeleiden. Bij Nidos gaat het voornamelijk om alleenstaande minderjarige vluchtelingen (amv's) afkomstig uit onrustige en onveilige delen van de wereld, maar ook om kinderen die met hun ouders zijn gevlucht en voor wie de opvoedingssituatie, vaak tijdelijk, onveilig is. De kennis, inzichten en vaardigheden die Nidos heeft verworven liggen vooral op het gebied van cultuurverschillen, de situatie van asielzoekers, de noden en behoeftes van vluchtelingenkinderen en hun enorme veerkracht.

1.1 Het unieke van jeugdbescherming voor vluchtelingen

In de tweede helft van de jaren tachtig reisden groeiende aantallen alleenstaande minderjarige asielzoekers Nederland in. Om (deelbare) kennis en expertise te kunnen ontwikkelen maar ook om complexiteit te reduceren, koos de Rijksoverheid ervoor om de verantwoordelijkheid voor voogdij (ouderlijk gezag) en de opvang (huisvesting en begeleiding) landelijk te beleggen. Het Centraal orgaan Opvang Asielzoekers (COA) werd verantwoordelijk voor eerste opvang, Nidos voor de voogdij en aansluitende opvang.

Nidos, aanvankelijk nog onderdeel van de zorginstelling 'De Opbouw', heeft van meet af aan gezocht naar kleinschaligheid en culturele aansluiting. In 1990 had de organisatie een kleine 800 kinderen onder haar hoede, 57 vonden een plek in gezinnen die cultureel zo goed mogelijk aansloten, voor 150 kinderen is er dat jaar gestart met kleinschalige opvang. Deze kinderen werden in groepjes van 4 geplaatst in gewone woonhuizen waarbij Nidos de dagelijkse begeleiding, gericht op het vergroten van zelfredzaamheid, had uitbesteed aan een jeugdzorginstelling

Aanvankelijk gingen de oudsten zelfs onder begeleiding op kamers wonen. Kinderen met specifieke problemen werden met indicatie geplaatst in een jeugdhulpvoorziening. De overige kinderen verbleven in asielopvangcentra.

Onvoorspelbaarheid is een constante factor in de drie decennia waarin Nidos nu verantwoordelijk is voor de bescherming van vluchtelingenkinderen. Onvoorspelbaarheid van aantallen, van landen van herkomst en beleidsaanpassingen, maar ook onvoorspelbaar als het gaat om de kans op een verblijfsvergunning. In Nederland dienden in 2015 ruim 3.800 alleenstaande minderjarigen een asielverzoek in, in 2016 waren dat er iets meer dan 1.700. Op het 'hoogtepunt' in 2004 had Nidos 12.000 kinderen onder haar voogdij.

Die onvoorspelbaarheid betekende een voortdurende aanpassing van de organisatie maar ook voortdurende kennisontwikkeling. Zo hebben kinderen die in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw vluchtten, uit bijvoorbeeld Angola of China, een heel andere achtergrond dan kinderen die in de jaren tien van deze eeuw vluchtten uit Afghanistan, Syrië of Eritrea. Er zijn kinderen die ontsnappen aan oorlog of aan mensenhandel, sommige van hen zijn jarenlang onderweg, andere kort, sommige zijn alleen en blijven alleen, andere hebben vooral gezinshereniging als perspectief. Daarbij verandert ook het perspectief op een verblijfsvergunning telkens, mede door veranderende wetgeving.

Deze verschillen vragen een voortdurend wijzigende aanpak in de begeleiding. Dat was, is en blijft een uitdaging. Maar het heeft Nidos ook sterk gemaakt in het uitvoeren van zijn missie: met het belang van het kind als leidmotief voortdurend op zoek naar de best mogelijke aansluiting om de ontwikkeling van het kind te bevorderen en in te grijpen wanneer die ontwikkeling op enigerlei wijze dreigt te stagneren.

In 2005 kreeg Nidos als enige gecertificeerde instelling (GI) een vergunning om ondertoezichtstellingen van asielzoekers en de voorlopige voogdij van niet-Nederlandse kinderen uit te voeren. In de praktijk betreft dit laatste meestal kinderen die op Schiphol worden aangetroffen wanneer een volwassen begeleider of ouder in hechtenis wordt genomen. De transitie van de jeugdhulp naar de gemeente in 2015 biedt Nidos ruimte om met gemeentes contracten voor de uitvoering van ondertoezichtstellingen af te sluiten voor bijvoorbeeld statushouders.

Opvang van alleenstaande minderjarige vluchtelingen

Ook de opvang zelf is aan veranderingen onderhevig. Zo wisselden de afgelopen decennia de taken tussen Nidos, jeugdhulporganisaties en het COA. De laatste jaren vangt Nidos amv's tot een jaar of vijftien op in opvanggezinnen. Oudere kinderen zijn tijdens de asielprocedure en ingeval ze niet direct een verblijfsvergunning krijgen aangewezen op opvang van het COA. Nadat ze een status hebben

verkregen, worden ze opgevangen door een door Nidos gecontracteerde organisatie. Kinderen tot een jaar of vijftien en kwetsbare jongeren vangt Nidos op in speciaal daarvoor geselecteerde gezinnen onder de noemer opvang en wonen in gezinsverband (OWG). De gezinnen en kinderen hebben bij voorkeur een vergelijkbare achtergrond wat betreft land van herkomst, taal, cultuur en migratie. De jeugdbeschermers hebben hier een dubbele taak: zij begeleiden het kind én het opvanggezin bij de opvoeding van het kind.

Op basis van een plan werken de betreffende jeugdbeschermer van Nidos, het kind, de mentor van het COA, de gecontracteerde organisatie of het opvanggezin samen aan doelen en acties. De mentor of het opvanggezin is verantwoordelijk voor de dagelijkse opvoeding en verzorging. Als de jeugdbeschermer het noodzakelijk vindt, kan aanvullende jeugdhulp worden ingezet met een indicatie op grond waarvan de gemeente in principe hulp aanbiedt.

Kinderen die samen met volwassen familieleden aankomen, de 'begeleide amv's, blijven in de regel bij deze familie op een AZC. Wordt de familie uitgeplaatst naar een gemeente, dan gaan ze in principe mee.

De vraag of een gezin het kind kan bieden wat het nodig heeft, is bij de plaatsing in een opvanggezin het uitgangspunt. Daarbij kan de nadruk liggen op verzorging en opvoeding maar ook op een meer ondersteunende of coachende benadering zoals vormgegeven in het concept 'kamer met aandacht'. Een jongere huurt dan een kamer en wordt waar nodig ondersteund door de volwassen bewoners.

1.2 Methodiekontwikkeling

In haar zoektocht naar de best mogelijke begeleiding is Nidos midden jaren negentig gestart met het beschrijven van een begeleidingsmethodiek voor alleenstaande minderjarige asielzoekers.

Uitgangspunt was en is om niet te problematiseren maar om te normaliseren onder het motto: 'er is niks mis met ze, maar ze missen iets'. Dat betekent in de eerste plaats opvoeden en begeleiden naar zelfstandigheid en alleen wanneer nodig ook (jeugd)hulp verlenen en beschermen. Dat betekent dus dat Nidos uitgaat van de kracht van kinderen en niet van problemen en tegelijkertijd oog heeft voor een zorgelijke ontwikkeling en de veiligheid van het kind.

De methodiek van de jaren negentig benadrukte de verschillen en overeenkomsten tussen kind-vluchtelingen en Nederlandse kinderen. Nidos besteedde ook toen al veel aandacht aan de gevolgen van traumatisering, desoriëntatie en overlevingsstrategieën. Daarbij richtte de ondersteuning van het ontwikkelingsproces zich op het versterken van de beschermende factoren van het kind en zijn omgeving, zodat de veerkracht toeneemt en de risico's worden verkleind.

Belangrijke beschermende factoren zijn toegang tot een sociaal netwerk waaruit het kind bescherming, ondersteuning en een gevoel van verbondenheid kan putten. Contact opnemen en samenwonen met familie of een nieuw opvang- of gastgezin werden sterk aanbevolen. Andere beschermende factoren die door psycholoog Guus van der Veer¹ zijn beschreven betreffen het vermogen van een kind om emoties uit te drukken door muziek te maken of agressie te kanaliseren door te sporten.

Een aantal zeer ernstige incidenten met Nederlandse kinderen die onder begeleiding van jeugdzorg stonden, choqueeerde Nederland in 2004. Mede als gevolg hiervan zette de overheid het programma Beter Beschermd op, met onder meer als doel de uitvoeringspraktijk verder te professionaliseren. De ervaring van Nidos was dat gangbare methodieken en interventies binnen de jeugdzorg meestal niet aansluiten bij de doelgroepen van Nidos. Daarom besloot de organisatie, in aansluiting op het programma Beter Beschermd, verder te professionaliseren door de eigen methodiek verder te ontwikkelen.

Zo ontstonden drie methodiekboeken: de methodiek voor de begeleiding van alleenstaande minderjarige asielzoekers (voogdij) met de titel Jong en Onderweg (Spinder & van Hout, 2008), de methodiek voor gezinsvoogdij (ots) Ouderschap in Onzekerheid (van Hout & Spinder, 2008) en de methodiek voor opvang & wonen in gezinsverband Thuis en Onderweg, (Spinder, van Hout en Hesser 2010).

De basis van de methoden waren de voortschrijdende inzichten die Nidos in haar jarenlange ervaring had opgedaan, waarbij respect en perspectief belangrijke begrippen bleken, ook in geval van terugkeer. Het versterken van de veerkracht bleef het uitgangspunt en is dat in deze vernieuwde methodiek nog steeds. Het analysekader van genoemde methoden was gebaseerd op de zogenaamde Delta-methode uit het programma Beter Beschermd. Deze methode werkt middels analyse van zorgpunten en sterke punten toe naar concrete werkdoelen, gericht op gewenste ontwikkelingsuitkomsten voor het kind, die de jeugdbeschermer, het kind en indien van toepassing de ouders samen hebben opgesteld. Daarmee sloot de Nidosmethodiek aan bij de reguliere jeugdzorg en in 2008 deden gedragswetenschappers ook bij Nidos hun intrede.

Een ander gevolg van het programma Beter Beschermd is dat jeugdzorgmedewerkers en gedragswetenschappers vanaf 2014 geregistreerd moeten zijn bij een beroepsvereniging en onder het tuchtrecht vallen (2015). Deze professionalisering betekent dat jeugdzorgmedewerkers werken volgens de richtlijnen die zijn opgesteld door hun beroepsvereniging en, om geregistreerd te blijven, hun kennis en

¹ Voetnoten staan aan het einde van ieder hoofdstuk.

vaardigheden moeten actualiseren door middel van geaccrediteerd onderwijs en een praktijk van geregistreeerde feedback (peer review of toezicht). Nidos toetst steeds in hoeverre de richtlijnen ook van toepassing zijn op de eigen doelgroep.

De opvang en begeleiding van amv's en vluchtelingengezinnen waren en zijn niet alleen uitdagend vanwege de wisselende aantallen en de wisselende landen van herkomst maar ook vanwege het wisselende draagvlak in de Nederlandse samenleving. Daarbij spelen kosten, beheersbaarheid, integratie maar ook terugkeer naar landen van herkomst een belangrijke rol.

De voortschrijdende inzichten in de begeleidingsbehoeftes van amv's door hun achtergrond, geschiedenis en culturele context heeft Nidos in 2017 vastgelegd in het boek *'Kinderen, gevlucht en alleen; een interculturele visie op de begeleiding van alleenstaande gevluchte kinderen'* (Schipper). Het boek is geschreven voor een breed publiek van geïnteresseerden en professionals die door de grote toestroom van vluchtelingen in 2016 voor het eerst te maken kregen met alleenstaande vluchtelingenkinderen.

Deze visie en inzichten vinden mede hun beslag in de vernieuwde methodiek die in dit boek wordt beschreven. Hierin staan maatwerk, de focus op het versterken van veerkracht, kleinschalige opvang en opvang in familieverband nog steeds centraal, maar er is een grotere rol weggelegd voor het onderkennen van de impact van culturele verschillen. Inzicht in en kennis van cultuurverschillen op het gebied van opgroeien en opvoeden bieden een belangrijke basis voor de begeleiding van Nidos' doelgroepen. Ook helpt deze kennis jeugdbeschermers de veelvoorkomende interculturele kloof tussen vluchtelingen en andere professionals te overbruggen.

Nidos heeft door de jaren heen geleerd dat herstel van opvoedvaardigheden bij vluchtelingengezinnen die onder toezicht zijn gesteld vaak goed mogelijk is, omdat de ondertoezichtstelling meestal samenhangt met de gevolgen van vlucht, verlies en migratie. Stress- en traumaklachten kunnen bijvoorbeeld herstellen als de woon- en verblijfsituatie is gestabiliseerd en de veerkracht van opvoeders weer toeneemt, waardoor zij hun opvoedtaken weer goed kunnen uitvoeren.

1.3 De essentie van de Veerkracht Versterkende methodiek

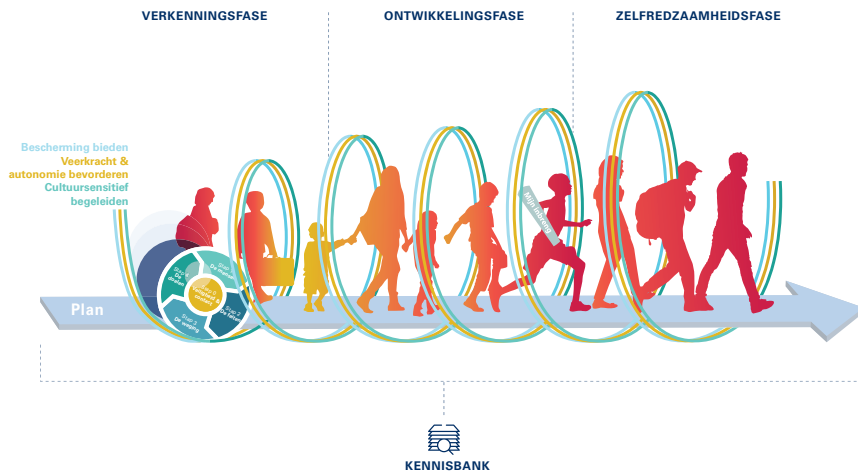
In deze vernieuwde methodiek sluit Nidos uitdrukkelijk aan op lessen uit het verleden, waarbij het belang van het kind voorop staat. Daarbij is echter meer aandacht voor het versterken van de veerkracht en autonomie, het ervaren van invloed, ofwel *a sense of agency*, over het eigen leven van zowel alleenstaande minderjarige vreemdelingen als vluchtelingengezinnen waarvan kinderen onder toezicht zijn gesteld.

De methodiek bestaat uit drie *pijlers*:

- 1 *cultuursensitief begeleiden*,
- 2 *bescherming bieden*,
- 3 *veerkracht en autonomie bevorderen*.

Deze pijlers vormen de kern van het specialistische werk van een jeugdbeschermer voor vluchtelingenkinderen. Dat werk wordt gekenmerkt door een cultuursensitieve attitude en interculturele vaardigheden die een begeleiding bieden die aansluit bij belangrijke waarden en normen van het kind en zijn familie, en bij het acculturatieproces waarin het kind in de nieuwe omgeving terecht komt. Daarbij is er oog voor de specifieke risico's van vluchtelingenkinderen en aandacht voor het bevorderen van veerkracht en autonomie, zodat het uiteindelijke doel - zelfredzaamheid - kan worden bereikt.

De begeleiding is gebaseerd op de *fases* die samenhangen met het proces van vluchten: aankomen, bijkomen en *verkennen* van de nieuwe omgeving en situatie, *ontwikkelen* en *zelfstandig verdergaan*. Deze gefaseerde aanpak vraagt om een goede aansluiting en samenwerking met de werkwijze van opvangpartners. De methodiekontwikkeling voor jeugdbescherming loopt dan ook parallel aan die van de amv-opvang.

Figuur 1 - *Veerkracht Versterkende methodiek*

Om goed oog te hebben voor de ontwikkeling van een kind en eventuele risico's te taxeren, maakt een analysemodel deel uit van deze methodiek. Hiermee wordt op gestructureerde wijze, cultureelsensitief en met interculturele kennis een taxatie gemaakt van de begeleidingsbehoefte van een kind of gezin maar ook van mogelijke risico's op het gebied van veiligheid of de ontwikkeling van het kind.

In stap 0 van het analysemodel wordt bepaald of het contact tussen jeugdbeschermer en kind voldoende goed is om vast te stellen dat het kind nú veilig is. Is het contact onvoldoende of het kind niet veilig, dan wordt daar eerst aan gewerkt voordat de analyse wordt gestart. Is vastgesteld dat het kind nu veilig is, dan wordt in stap 1 het netwerk in kaart gebracht dat steunend is voor het kind of zijn familie. In stap 2 worden de opvoedsituatie, de veerkracht en ontwikkeling van het kind in kaart gebracht. In stap 3 wordt deze informatie cultuursensitief gewogen en in stap 4 worden doelen geformuleerd die vanuit beschermingsoogpunt minimaal moeten worden bereikt.

In een *analyseschema* worden de stappen van de analyse, veiligheid, risico's, veerkrachtfactoren en culturele aspecten, geïnventariseerd en gewogen waaruit minimale doelen voortvloeien die vanuit de beschermingstaak noodzakelijk worden geacht. Met een zogenaamd '*praatpapier*' brengt de jeugdbeschermer samen met het kind en/of het gezin de krachten en zorgen, netwerk en doelen in kaart. Samen met de doelen uit de analyse leidt dit tot een plan: een begeleidingsplan bij voogdij en plan van aanpak bij ondertoezichtstelling.

De aanpak van de begeleiding van vluchtelingenkinderen die onder voogdij staan komt dus grotendeels overeen met die van gezinnen die onder toezicht zijn gesteld. Daarom hebben we ervoor gekozen één methodiek te ontwikkelen die gebaseerd is op bij de cultuur aansluitende begeleiding, bescherming en autonomie. Eén methodiek die uitgaat van de fases van herstel van de vlucht, verlies en migratie van vluchtelingenkinderen en -gezinnen en het bevorderen van de veerkracht en autonomie zodat het kind en/of het gezin zelfstandig verder kan.

Nidos heeft hiermee een methodiek ontwikkeld specifiek voor jeugdbescherming voor vluchtelingenkinderen en doet daarmee recht aan haar landelijke specialistische functie in het veld van de jeugdzorg.

¹ *Guus van der Veer (1948) is gezondheidszorgpsycholoog en psychotherapeut. Hij publiceerde diverse boeken en talloze artikelen over de hulpverlening aan adolescenten en aan getraumatiseerde vluchtelingen.*